

A magánerdő-gazdálkodás kialakulása Abaúj-Zemplén határán

Az OEE Sárospataki Helyi Csoportja az elmúlt évben Mogyoróskán, a regéci vár tövében tartotta szokásos őszi összejövetelét. A szakmai nap középpontjában az abaúj-zempléni magánerdő-gazdálkodás állt. A magánerdő-gazdálkodás múltjáról dr. Járasi Lőrinc magas színvonalú erdészettörténeti előadást tartott, amely jelen cikk fő vázát alkotja.

A magánerdők kialakulása a 19. században

Abaúj-Zemplénben a 19. századot megelőző időkben az erdőket legeltették, makkoltatták, kitermelték a szükségletnek megfelelő méretű, fafajú, mennyiségű fát, vagyis használták az erdőt és annak termékeit. A térség erdőgazdálkodását döntően befolyásolták az aktuális birtokviszonyok. Tudatos erdőgazdálkodásról, vagyis az erdő neveléséről és felújításáról, a fa házilag ki-termeléséről, feldolgozásáról, értékesítéséről, szakszemélyzet alkalmazásáról elsőként a 19. század végétől a radványi Károlyi, majd később a tolcsvai Waldbott uradalomban beszélhetünk.

A terület főurai királyi adományként kapták birtokaikat. Így lett a Károlyiaké 1686-ban Füzér és Radvány, a Trautson, majd a Bretzenheim családoké a II. Rákóczi Ferenctől elkobzott Regéc és Patak, a Péchy-Zichy családé Boldogkőváralja a lőcsei jezsuitáktól.

A továbbiakban a 19–20. század fordulóján darabokra hulló, mintegy 50 ezer kat. hold³ erdővel bíró regéci Bretzenheim uradalommal foglalkozunk, mert ebből alakultak meg később a kisebb-nagyobb magán erdőbirtokok. A Bécsben élő Bretzenheim családban két fiú és három leány született. Az elsőszülött Ferdinánd irányította a birtok gazdálkodását, Alfonz katona lett, a lányok férjhez mentek. 1855-ben azonban váratlanul meghalt Bretzenheim Ferdinánd és ott maradt az uradalom a feleségére, Schwarzenberg Karolinára és a három lánytestvérére. Négy részre osztották a birtokot, a községek egy részét

felezték, de Regécet $\frac{1}{4} - \frac{1}{2} - \frac{1}{4}$ arányban osztották fel. Ismételt öröklések és eladások következtében az uradalom fokozatosan elaprózódott, széthullott, Schwarzenberg Karolina Windischgrätz Lajosra hagyta az uradalmát.

Témánkhoz Telkibánya-Fony-Regéc-Mogyoróska-Háromhuta erdei szolgálnak alapként így az unokák, dédunokák közül csak néhányal foglalkozunk, hogy a Wallis – Hadik – Barkóczy – Szapáry – Waldbott gazdálkodásba betekinthessünk.

A birtok családtagok közötti felosztásával egy időben elkezdődött az úrbériség megszüntetésével a jobbágyoknak járó erdők elkülönítése, ami számos problémával járt. Ferencz József 1853. évi úrbéri nyílt parancsa szerint a jobbágyoknak egy egész telekre 2 holdnál kevesebb és 8 holdnál (1200 öles) több nem adható. 8 zsellér és a lelkész számára egy-egy egésztelek, a tanítónak féltelek erdőilletőség járt. Az erdőjuttatás alapja tehát az egész telek, vagyis 28-30 hold földterület. A kis népességű, szegény hegyi falukban azonban csak néhány fél- és negyedtelkes jobbágy és nagyobb rész zsellérek éltek. Évtizedekig tartott az egyezkedés, mert a főúri birtokostól függött, hogy mennyi erdőt ad egy telekre. A regéci Háromhután például 1857 decemberében kezdődött az eljárás, 1873-ra jutottak egyezsége és 1878-ban – több mint húsz év múlva – fejeződött be az átadás. Regéc, Mogyoróska, Háromhuta 12-12 holdat kapott egy telekre, de pl. Vitányban csak

4,5, Bodrogolasziban 3 hold erdőt kaptak. Hosszas egyezkedés volt és megosztotta a falvakat a plébániáknak átadott erdő, mert pl. Erdőhorvati és Komlóska plébániája 28, Háromhuta 11, de Mogyoróska csak 5,5 hold erdőt kapott.

Korabeli erdészeti politika

A térség korabeli erdőbirtokosainak többsége tövön eladta a fát, majd később a kitermelt erdőt is, hogy szabaduljon az erdőfelújítási kötelezettségtől. A fáért és az erdőért kapott pénzből csak Waldbotték fordítottak az erdők fenntartására, aminek eredménye a háromhutai fenyesítés, az erdők egy részének feltárása, szakemberek alkalmazása. Elősegítette ezt a mindenkorai erdőtvény, ami a tulajdonviszonyok alapján megkülönböztette az erdőbirtokosokat. 1935-ig magánerdőben nem kellett üzemterv szerint gazdálkodni, 1918-ig még termelési engedélyt sem kellett kérni.

Az 1879.évi erdőtvény szerint „a volt úrbéresek tulajdonába átment erdők” üzemterv szerint kezelendők, társulat alapítására kötelezettek, de pl. Óhuta erdejét csak 1897-ben üzemterveztek. Megállapították, hogy „az erdő 90%-a már letaroltatott”, mert az ungvári erdőfelügyelőség javaslata alapján Zemplén vármegye Közigazgatási Bizottsága 1895-ben engedélyezte, hogy 46 hold erdő fáállományát nyilvános árverésen eladhassák.

Az 1898.évi XIX. tc. szabályozta a közös birtokosok gazdasági ügyvitelét,

¹ Hegedűs Attila – okl. erdőmérnök, Ph.D., Háromhegy Ebt., elnök, hegedus@forcons.hu

² Szentesi Zoltán – okl. erdőmérnök, MGSZH Erdészeti Igazgatóság, erdőfelügyelő, szentesi.zoltan@aeszh.hu

³ 1 kataszteri hold = 0,575466 hektár

előírta, hogy a „volt úrbéresek erdeje állami kezelésbe adandók”. Megalapították a magyar királyi állami erdőhivatalokat, járási erdőgondnokságokat és az abaúji erdők az eperjesi erdőhivatalnak alárendelt Kassa-vidéki erdőgondnoksághoz tartoztak, aminek székhelye Szikszón volt.

Az első közbirtokossági üzemtervek sarjerdő üzemmodot és térszakozással 20, majd 40 éves vágásfordulót írtak elő. Pl. Abaújszántó első két üzemterve 20 éves vágásfordulóval, cserhántással kapcsolatos, sarjerdő üzemmodot állapított meg, vagyis évente 55 hold erdőt vághattak. 1907-ben azonban 40 évre emelték a fordulót, így csak 27 holdon termelhettek. 1936-ban 80 éves vágásfordulóval, fokozatos felújító vágások szálterdő-gazdálkodást írtak elő és egy bonyolult hozamszabályozás szerint 2015-re alakult volna ki a szabályos állapot, évi 12-14 hold véghasználattal.

A kisebb erdőbirtokosoknál még nagyobb gondot okozott a vágáskor felemelése. Az 56,3 holdas Óhutai Volt Úrbéresek 1934-ben készített üzemterve tért át a 40 éves vágásfordulóra. 40 éven felüli erdejük azonban csak 3,9 hold volt így csak a költségek fedezése érdekében engedélyeztek évente 12 m³ véghasználatot szálalással és 2,3 hold gyérítést összesen 7 m³ fatérfogattal. A birtokosságnak ugyanis hatféle adó címen 34,08 pengő, állami erdőkezelési járulék és vármegyei erdőőrzési költség címen 69,77 pengő fizetési kötelezettsége volt. Ha az eladott fa ára⁴ nem fedezte a költségeket, akkor a tagoknak kellett fizetni.

A 19. század végén felfedezték, hogy a fiatal kocsánytalan tölgy kérgével is lehet bört cserzeni. A 20. század első évtizedeiben területünk tölgyesei vonzótták a kereskedőket, így Gönc – Abaújszántó – Olaszliszka lett a kéregtermelés központja. Fontos megemlíteni, hogy Abaúj-Zemplénben a helyi természetes erdőtársulásokból a cser fafaj teljesen hiányzik, ezt az erdész-botanikusok évtizedek óta különleges tényként kezelik. A 20 éves cser-sarj üzemmodban kezelt tölgyesek sok rontott erdőt eredményeztek.

A kéregtermelési témával kapcsolatban idézünk az Erdőbényén 2205 holdon gazdálkodó Asztalos-féle erdőbirtokosság 1933-ban készült üzemtervéből: „a csertermeléssel kapcsolatos tűzifa termelésére berendezett erdőbirtok jövedelme... állandóan biztosítva látszik, míg a vastagabb méretű tölgy és bükk műfa ... sok esetben eladhatatlan, ezért az erdőbirtok jobb helyén fekvő tölgyesekben ... 20 éves vágásfordulóval ... 597,1 holdon cserüzem tervezetük”. Az üzemterv jóváhagyásakor az Földművelésügyi Minisztérium csak 200 hold cserüzemet engedélyezett, de később 561 hold cserzéses tarvágásra mégis kaptak engedélyt 20 000 pengő erdősítési letét ellenében.

Erdőbirtokok⁵ helyzete a 19. század végén, illetve a 20. sz. első felében

A kiegyezést (1867) követő gazdasági fellendülés hatására az országnak sok fára volt szüksége. A jobbágyok robotmunkáját elvesztő erdőbirtokos főuraknak azonban nem volt forgótökéje, amiből a fa kitermelésének, szállításának költségeit fedezhették volna. Így kapcsolódtak be az erdőtulajdonos és a felhasználók közé a más iparágban szerzett profitjukkal, majd a bankok támogatásával a fakereskedők, akik elvégezték a tövön megvett fa kitermelését. Az erdő kitermelését gyakran követte annak eladása, és ennek okait szemléltesünk néhány példával.

A Bretzenheim örökösök közül csak a Waldbott család élt a területen. A többieknek teher volt a távoli erdő, viszont pénzre volt szükségük a főúri életnívó fenntartásához. Ezért adta el Wallisné a 2208 holdas regéci birtokának fáját a kassai fakereskedőknek, majd 1896-ban 80 ezer forintért az erdőt is Károlyi Lászlónak. Ugyanezért adott el Hadik-Barkóczy né az 1920-as években a telkibányai Felső-erdőből több részletben 2573 holdat, amit a Csajka Endre és társai erdőbirtokossági társulat vásárolt meg.

A Waldbott család erdeinek sorsát a gyerekek száma, a filoxéra pusztítása és a gazdasági válságok határozták meg. Az 1879-ben Tolcsvára költözött Waldbott

Frigyes feleségéé volt a regéci uradalomból Erdőhorváti, Háromhuta teljes területe, Komlóska $\frac{1}{2}$, Regéc $\frac{1}{4}$, Fony $\frac{1}{10}$ -ed része. Az ausztriai birtokok eladásából Waldbott megvette Szirmai István tolcsvai kastélyát 150 hold szőlővel, az erdőbényei fürdőt a környező erdőkkel. 3 fiúk és 4 lányuk született és ahogy nőttek a gyerekek, úgy emelkedtek a család költségei, a filoxéra pedig pusztította a biztos jövedelmet adó szőlőket. Egyszerre kellett biztosítani a fiúk taníttatását, a lányok hozományát, a Kincsem szőlő rekonstrukcióját, Dorgó, Eszkála, Nagykőrös, Pinkút fenyvesítésének költségeit, amit végül az erdőbényei birtok eladásából biztosítottak.

A tértendő bankkölcsön és a fizetendő kamat határozta meg a mogyoróskai erdők sorsát.

A regéci uradalom felosztásakor Bretzenheim Amália – férjzett Taaffe Károlyné – kapta a telkibányai alsóerdőt, Fony $\frac{9}{10}$ -ed, Regéc $\frac{1}{4}$ -ed részét és Mogyoróskát összesen 8800 hold erdővel. Gyerekeitől gr. Szapáry László szerezte meg, akitől a Stirling fakereskedő testvérekhez került. A nagy fakitermeléseket 1922 után a Trianont követő fainőségben végezték, aminek érdekében erdei vasutakkal tárták fel a Gergelyhegy, Borsó-hegy, Nagy-patak térségét. A szikszói erdőfelügyelő 1928 tavaszi jelentése szerint Stirlingék mogyoróskai erdejében még van 246 holdon 41 540 m³ vágható erdő, amit ki is termeltek. Ezek az adatok 300 m³/ha fakészletű, tehát jó erdőt jeleznek.

1928 októberében eladtak 70 hold erdőt Mogyoróskán 22 400 pengőért 28 óhutai lakosnak, a Kaselya Ferenc és társai erdőbirtokosságnak. Ennyi pénz azonban nem mentette meg a Stirling céget, 1928 őszén csődöt jelentettek. A birtokot gr. Károlyi Imre, a Stirlingéket finanszírozó Angol – Magyar Bank igazgatóságának elnöke vette meg és a bank 1,5 millió aranypengő jelzáloggal terhelte meg a birtokot.

Folytatták a nagy termeléseket, az 1933 tavaszi böjti túrán részt vevő turisták a Turistaság és Alpinizmus című lapban a következőket írták: a Köves patak völgyében (Ósva felső része) „a teljes pusztulás képe várt ránk... ameddig a szem ellát... az erdőnek csak romjai látszottak... mindenfelé feltúrt faszálító utak... fatöncök végtelen sora.”

A hiányos adatokból is kiolvasható, hogy a legalább 13 társulatba szervezett több száz mogyoróskai, regéci, hutai, horváti, vizsolyi, hernádcécei lakos vásárolta meg az előző birtokosok által nagyrészt kitermelt mogyoróskai erdő-

⁴ 1932. évi átlagárak: Tölgy rönk 35 cm Ø-től 45-50 pengő/m³
Bükk rönk 35 cm Ø-től 30-35 pengő/m³
Bányafa 24-26 pengő/m³

⁵ *Közbirtokosság* – Az úrbéri rendezés előtt alakult szervezet, pl.: Szabad Sáros Nagy- és Kis-Patak város közbirtokossága. – Az 1840-es években bankkölcsön felvételével a város megváltotta magát az úrbéri szolgáltatások alól és így kaptak 3576 kat. hold erdőt.
Volt Úrbéresek – Az úrbéri rendezés alkalmával erdőilletőség fejében a volt úrbéresek tulajdonába átment, közösen kezelt erdő.
Az 1935. évi IV. tc. előírta, hogy a közbirtokosságok és a volt úrbéres közösségek közös erdeiben arányrészrel bíró tulajdonosok kötelesek *erdőbirtokossági társulattá* alakulni.

ket. A társulatok nagy részének 30-70 hold erdeje volt. Nem ismerjük a vásárolt erdők állományviszonyait. Magyar János és társai még vegyes korú erdőt vettek, mert 1933 márciusában 5 ezer űrm. tűzifa árverését hirdették, amiből 2 ezer űrm. B hasáb, 500 űrm. KTT hasáb, és 1000 űrm. cserzésre alkalmas KTT dorong volt, tehát volt jó állományuk is.

A társulatoknak nem sok hasznuk volt az erdőből. Az 1951-ben bevezetett állami kezeléssel megszűnt az önálló gazdálkodás. A társulatok nagyobbik része átvészelte a 40 éves szocialista kényszerpihenőt és a 1990-es években újraalakult. Pl. Mogyoróska községhatárában jelenleg kilenc erdőbirtokossági társulat működik mintegy 1080 hektáron, amelyek közül hét a II. világháború előtt jött létre.

Szakmai nap fontosabb eseményei

A házigazdák, *Hegedűs Attila* a Háromhegy Ebt. elnöke és *Kopasz János* a Pápegyházi Ebt. elnöke, erdész-szakirányító a nemrégiben átadott erdei tanösvény induló állomásán várta a helyi csoport érkező tagjait. Itt elmondták a polgármester bevonásával, hogy 2008. évben

egy három állomáshelyes tanösvényt valószínűleg meg Mogyoróska Község Önkormányzata az FVM által kiírt „az erdők közjóléti célú védelmét és bővítését szolgáló feladatok ellátásának 2007. évi csekély összegű (de minimis) támogatásáról, a személyi jövedelemadó 1%-ának adófizetők által felajánlott részéből képzett bevételből” elnevezésű pályázatnak köszönhetően. A tanösvény induló állomásán egy a szabadtéri előadások megtartását is lehetővé tevő, padokkal és asztalokkal felszerelt helyszínt alakítottak ki. A tanösvény három információbán bővelkedő tábláját egymástól 200 m-re helyezték el, így egy rövid séta folyamán a látogatók könnyen bejárhatják. Elmondták, hogy erre a tanösvényre már égető igény jelentkezett, hiszen több falusi vállalkozás a gyermekcsoportok táboroztatására épít, melynek során kint a szabadban előadásokat lehet megtartani, ezáltal közelebb hozni a gyermekek számára a természetet.

Szakmai programként először egy kocsánytalan tölgy-elegyes erdeifenyves nevelővágásos átalakítását tekintettük meg a Mogyoróska 2 J erdőrezletben. Az állomány jelenleg 50 éves, 85%-ban erdeifenyő 15%-ban kocsánytalan tölgy

szórt eleggyel. Az erdőrezletben tett sértánk alkalmával meggyőződhattunk, hogy fiatal kora ellenére egy-két foltban már meg-megjelent a tölgyújulat. Ezekben a tölgyújulat foltokban a tölgyessé való átalakítás érdekében az erdei fenyő kivágásra került. Mindez az első lépcsője az átalakításnak, de bízunk benne, hogy egy-egy jó makkterméses év után ez a folyamat tovább folytatódik.

A második állomáshelyünk Mogyoróska 29 A erdőrezlet volt ahol egy bontóvágás elvégzését követően tekintettük meg az erdőrezletet. Az állományt 46%-ban kocsánytalan tölgy, 25%-ban bükk, 29%-ban gyertyán alkotják. Az üzemterv 3,3 ha redukált területtel bontóvágás elvégzésének lehetőségét adja. A gazdálkodó ebből a lehetőségből a felújult foltok mentén 244 m³ bruttó fatömeget termelt ki, melynek kb. felét a gyertyán alkotta.

Mindezek után megtekintettük a Regéci várat, ahol újabb nagyszerű előadást hallhattunk *dr. Járási Lőrinc*től. Végül az egykori halastói csemetekertben található erdészház tövében fogsztottuk el az ízletes halászlévet a falu szakácsának jóvoltából, a fénykép is ott készült.

MEGHÍVÓ a MEGOSZ 2009. évi Közgyűlésére

Értesítem, hogy a MEGOSZ következő Közgyűlését az Elnökség

2009. május 18-án (hétfőn) 10 órára

hívja össze az Erdészeti Információs Központ tanácstermében (1021 Budapest, Budakeszi út 91.).

Napirend:

- Elnökségi beszámoló a 2008. évről (Luzsi József)
- Felügyelő Bizottság beszámolója a 2008. évről (Bodor Dezső Károly)
- A 2008. évi mérleg elfogadása (előterjesztő: Luzsi József)
- 2009. évi költségvetés megvitatása (Dr. Sárvári János)
- Egyebek

Az Elnökség határozatképtelenség esetén a megismételt Közgyűlést azonos napirenddel 2009. május 18-án 10 óra 30 percre hívja össze, azonos helyszínre. A megismételt Közgyűlés a jelenlévők számától függetlenül határozatképes.

A jelen meghívó kézhezvételétől számított 8 napon belül várjuk írásos (levél, fax, e-mail) javaslataikat esetleges újabb napirendi pontokra a MEGOSZ titkárságán.

A Közgyűlést követően, előreláthatólag 13,00 órai kezdettel erdészeti integrátori értekezletet tartunk, amelynek fő napirendi pontja az erdészeti szakirányítási, üzemvezetési de minimis rendelet tervezett módosításának megvitatása lesz. Az integrátori értekezlet nyilvános, azon bárki részt vehet.

Budapest, 2009. április 28.

Tagtársi üdvözléssel az Elnökség nevében:

Luzsi József
elnök